

rafından *Fethü'l-ḳuddûs* adıyla yazılmıştır.

Eserleri. *Tervihü'l-bâl ve tehvicü'l-belbâl* (Bulak 1283); *Dîvân* (Kahire 1304). Üç bölümden oluşur: a) Tenmîku'l-es-fâr, b) Tenmîku's-şî'r (Mısır hâtıraları), c) Zeylû't-Tenmîk (Mısır mektupları); *Mir'ât-üt-ş-şümûs* (Ayderüsiyye tarikatı hakkında); *el-İrşâdâtü's-seniyye* (Naksibendiyye tarikatı hakkında); *et-Tuḥfetü'l-medeniyye fi'l-ezkârî'l-ḳalbiyye ve'r-rûḥiyye ve's-sırrîyye fi't-tarîḳatî'l-'Ayderüsiyye* (bk. AYDERÜSİYYE).

11. Hüseyn b. Ebû Bekir el-Ayderûs (ö. 1798). Mutasavvıf.

Endonezya'daki velîlerin en büyüklelerinden kabul edilir. Luar Batang'daki türbesi ve yanındaki büyük cami, Hint takımadalarında en çok ziyaret edilen yerlerden birisidir. Kubu (Borneo) Ayderûs Hânedanlığı da aynı adı taşıyan bir seyyid tarafından kurulmuştur.

12. Ayderûs b. Ömer b. Ayderûs el-Hab-sî (ö. 1314/1896). Hadramutlu bir seyyid olup 1237'de (1822) Gurfede doğmuştur. *İḳdül'-yevâkiti'l-cevheriyye fi zikri tarîḳatî's-sâdâtî'l-'Aleviyye* adlı bir eseri vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmî*, II, 152; V, 16; Abdülkâdir b. Abdullah el-Ayderûsî, *en-Nârû's-sâfir 'an aḥbârî'l-ḳarnî'l-'âşir*, Beyrut 1405/1985, s. 77, 333; Muhibbî, *Hulâsatü'l-eşer*, I, 482; II, 235-236, 335; III, 51, 166-168, 440-442; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire* (nşr. Cebrâil S. Cebbûr), Beyrut 1979, I, 113-114; III; İbnü'l-İmâd, *Şeze-rât*, VIII, 39-63; Şillî, *Meşre'u'r-revî ft menâkıbı Benî 'Alevî*, Kahire 1319, I-II; Murâdî, *Sil-ḳü'd-dürer*, Bulak 1301, II, 328; Zebîdî, *İḳd*, s. 90; a.m.f., *İḥâfû'l-aşfiyâ*, s. 246; Şevkânî, *el-Bedrû't-tâî*, II, 65, 100, 123, 131; Fazl b. el-Alevî, *İzâhu'l-esrârî'l-'ulviyye ve minḥacü's-sâdâtî'l-'Aleviyye*, Kahire 1316, s. 77; Harîrîzâde, *Tibyân*, II, vr. 303^a-314^a; Nebhânî, *Kerâmâtü'l-evliyâ*, I, 263; *el-Ḳâmûsü'l-İslâmî*, V, 588-590; Serkîs, *Mu'cem*, II, 1398-1399; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhâtü'l-havâtır*, V, 241-243; Abdülhay el-Kettânî, *Fihristü'l-fehâris*, I, 311-312, 361; II, 734-742; Brockelmann, *GAL*, II, 148, 181, 231, 352; *Suppl.*, II, 233, 478, 566, 617, 619, 812; G. Delonue, *Moralistes et politiques musulmans dans l'Egypte du XIXe siècle 1798-1882*, Kahire 1982, s. 9; Leylâ es-Sabbâğ, *Min A'lâmî'l-fikri'l-'Arabî fi'l-'asri'l-'Osmâniyyi'l-evvel: Muhammed el-Emîn el-Muhibbî*, Dimaşk 1986, s. 392-393, 448-454; Sakkâf, *Târḥu's-şu'arâ'i'l-hadramiyyîn*, (?) 1353-56; Zübeyd Ahmed, *el-Âdâbü'l-'Arabîyye ft şibhi'l-ḳarretî'l-Hindîyye* (trc. Abdülmak-sûd Muhammed Şalkâmî) [baskı yeri ve yılı yok], I, 186-188, 416-417; Ö. Löfgren, "Ayda-rûs", *El²* (İng.), I, 781-782.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

AYDERÜSİYYE

(اليدروسيّة)

Ebû Bekir b. Abdullah el-Ayderûs'a
(ö. 914/1508)
nisbet edilen bir tarikat.

Zebîdî, *İḳdül'-cevher*'de (s. 90) ve *İḥâfû'l-aşfiyâ*'da (s. 246) bu tarikatı, Ebû Medyen el-Mağribî'ye (ö. 873/1469) nisbet edilen Medyeniyye tarikatının Yemen şubesi olarak göstermektedir. Harîrîzâde ise Ayderüsiyye'nin kurucusunun Abdullah b. Ebû Bekir es-Sekrân (ö. 865/1461) olduğunu belirtmekte ve bu tarikatı Aleviyye'nin bir kolu saymaktadır (*Tibyân*, II, vr. 303^a). Ayderüsiyye'yi Kübreviyye'nin Yemen kolu kabul edenler de vardır (bk. *İA*, XII / 1, s. 5).

Tarikatın kurucusu Ebû Bekir b. Abdullah el-Ayderûs Yemen'in en büyük velîlerinden olup Aden'in mânevî koruyucusu kabul edilir. Müridlerinden Muhammed b. Ömer Bahrak, *Mevâhibü'l-ḳuddûs fi menâkıbı İbnî'l-'Ayderûs* adıyla kendisine dair bir menâkıbnâme yazmıştır. Bu tarikatın şeyhleri Gazzâlî'nin *İḥyâ'ü 'ulûmî'd-dîn*'ine çok büyük önem vermekle beraber İbnü'l-Arabî'nin *el-Fütûḥâtü'l-Mekkiyye*'si ile *Fuṣûşü'l-ḥikem*'ini de okumayı ihmal etmezler. Kur'an ve hadise bağlı kalmaya dikkat ederler; ayrıca semâa da büyük önem verirler. Tarikatın usul, âdâb ve erkânına, şeyhlerin keşf ve kerametlerine dair birçok menâkıbnâme yazılmıştır. Abdurrahman b. Mustafa el-Ayderûs'un *en-Nefḥatü'l-Medyeniyye fi'l-ezkârî'l-ḳalbiyye ve'r-rûḥiyye ve's-sırrîyye fi't-tarîḳatî'l-'Ayderüsiyye* adlı eseri Harîrîzâde tarafından iktibas edilmiştir (bk. *Tibyân*, II, vr. 311^a-319^a). Bir Yemen tarikatı olan Ayderüsiyye, Ayderûs ailesine mensup mutasavvıflar tarafından Hicaz, Suriye ve Mısır'a getirilmiş ve bu bölgelerde yaygınlık kazanmıştır.

Gazzî ve İbnü'l-İmâd gibi müellifler kahve içme âdetinin bu tarikatın kurucusu Ebû Bekir b. Abdullah tarafından başlatıldığını zikrederler. Kahve kullanmayı Ali b. Ömer eş-Şâzelî'nin (ö. 821/1418) veya fakih Muhammed b. Saîd'in (ö. 875/1471) icat ettiklerine ve Afrika'dan getirip Arabistan'da tanıttıklarına dair rivayetler bulunmakla birlikte onun Yemen sûfileri ve özellikle Ayderûsîler arasında yaygın olarak kullanıldığı, hatta tasavvufî ve dinî bir mahiyete sokulduğu muhakkaktır. Yemen sûfileri, gece yapılan zikir meclisleri ve ibadetler-

de uykuyu kaçırmak, sinirleri uyarmak, rehavet ve gafleti gidermek ve bu şekilde müridlerin tarikat âyinlerine daha canlı ve istekli bir şekilde katılmalarını sağlamak için onlara kahveyi tavsiye ediyorlardı. Hatta kahvenin bu gaye için yaratıldığını, ondan faydalanmanın hayırlı bir iş olduğunu, zira kalbin açılışını (inşirah) sağladığını söylüyor ve esrar âlemini örten perdelerin kalkmasına, ilâhî âlemin temaşa edilmesine, büyük ruhî ve mânevî zevklerin hâsıl olmasına vesile olduğunu ileri sürüyorlardı. Bu gaye ile içilen kahveye "sûfî kahvesi" veya "mânevî kahve" deniliyordu. Ali b. Ömer eş-Şâzelî'nin zemzem gibi kahvenin de her derde deva olduğunu, hangi niyetle içilirse ona yaradığını söylediği nakledilir. Hayatının son yıllarında ağzına kahveden başka bir şey koymamış olan Ahmed b. Alevî Bâ Caḥdeb (ö. 973/1565), "vücudunda bir miktar kahve olduğu halde ölen bir kimsenin cehenneme gitmeyeceği" görüşünde idi.

Kahve Yemen'de *râtıb* denilen bir zikir ve âyin şeklinin ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Esmâ-i hüsnâdan "kavî" ile "kahve" arasında, ses uyumunun yanı sıra her ikisinin ebced hesabıyla sayı değerlerinin 116 olması dolayısıyla yakın bir benzerlik vardır. Kahve içerek 116 defa "yâ kavî" diye zikretmeye *râtıb* denir. Şeyh Abdullah el-Ayderûs'a göre *râtıb*dan önce Fâtîha da okunur. Şeyh b. İsmâil Bâ Alevî, *râtıb* olarak dört Yâsin'le birlikte Hz. Peygamber'e 100 salavat getirilmesi gerektiğini söyler. Hâlis ve samimi bir niyetle kullanılan kahvenin müridlerde ibadet etme ve zikir yapma hevesini artıracığına inanılıyordu. Çok geçmeden kahve mevlidlerde ve camilerde de aynı maksatla kullanılmaya başlandı. Önceleri kahvenin kuru taneleri çerez gibi yenirken sonraları öğütülerek içilmeye başlandı (bk. KAHVE).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkâdir b. Abdullah el-Ayderûsî, *en-Nârû's-sâfir 'an aḥbârî'l-ḳarnî'l-'âşir*, Beyrut 1405/1985, s. 77; Dimaşk 1986, s. 449, 452; İbnü'l-İmâd, *Şeze-rât*, VIII, 39, 62; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire* (nşr. Cebrâil S. Cebbûr), Beyrut 1979, I, 113-114; Zebîdî, *İḳd*, s. 90; a.m.f., *İḥâfû'l-aşfiyâ*, s. 246; Harîrîzâde, *Tibyân*, II, vr. 303^a-319^a; Nebhânî, *Kerâmâtü'l-evliyâ*, I, 263; Abdülhay el-Kettânî, *Fihristü'l-fehâris*, I, 311-312; Leylâ es-Sabbâğ, *Min A'lâmî'l-fikri'l-'Arabî fi'l-'asri'l-'Osmâniyyi'l-evvel: Muhammed el-Emîn el-Muhibbî*, Dimaşk 1986, s. 392-393, 448-452; C. Van Arendonk, "Kahve", *İA*, VI, 95-98; Louis Massignon, "Tarikat", *İA*, XII / 1, s. 5.

SÜLEYMAN ULUDAĞ